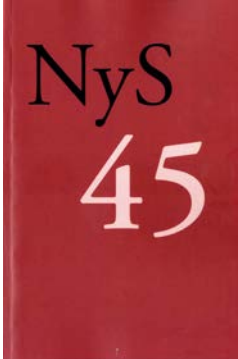

NyS

Titel:	Dig og mig og vi to Synspunkter på kasus i moderne dansk	
Forfatter:	Jørgen Schack	
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier</i> 45, 2013, s. 48-72	
Udgivet af:	NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn	
URL:	www.nys.dk	

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Dig og mig og vi to

Synspunkter på kasus i moderne dansk

JØRGEN SCHACK

GDS OG TRADITIONEN

I Erik Hansen og Lars Heltofts Grammatik over det Danske Sprog (GDS) præsenteres en lang række nye analyser af forskellige grammatiske fænomener. En af de mere bemærkelsesværdige nyheder er analysen af kasusparadigmet i moderne dansk. Ifølge GDS (s. 438) er valget mellem nominativ og oblik kasus i moderne dansk ”grundlæggende et ægte kasusvalg, idet kasus markerer pronomenets ledfunktion som i de typiske kasussprog”: Subjektet står som hovedregel i nominativ; nominaler der ikke er subjekt, står i oblik form. Denne beskrivelse af kasusbrugen er i overensstemmelse med den traditionelle. Det nye i GDS’ fremstilling af kasusparadigmet er analysen af de tilfælde hvor et subjektspronomen kan eller skal stå i oblik form (oblik for nominativ). Ifølge denne analyse bestemmes subjektspronomenets kasusform af en regel som vedrører tekstens sammenhæng: Et tredjepersonspronomen (*han, hun, de*) der henviser forisk (dvs. anaforisk eller kataforisk) til en foregående eller efterfølgende diskursreferent, står som subjekt i nominativ. Pronomenet *jeg* står ligeledes altid i nominativ i funktionen som subjekt; det samme gælder pronomenene *du, I* og *vi* når disse er rent deiktiske. Er pronomenets referent derimod gjort identificerbar på anden måde end ved fori eller deiksis, står det i oblik form. ”Dette sker når pronomenet forbindes med identificerende eller andre bestemmende adled” (GDS: 439). Også analysen af de tilfælde hvor et ikke-subjekt kan stå i nominativ (nominativ for oblik), er til dels ny.

I denne artikel sammenholdes GDS’ fremstilling og analyse af kasusbrugen med de fremstillinger og analyser som man finder hos dens umiddelbare forgængere, nemlig Diderichsen 1962 og Aage Hansen 1965 og 1967. Derudover inddrages Erik Hansen 1972, som er uomgængelig i denne sammenhæng, samt Brink og Lund 1975, som tager udgangspunkt i Erik Hansens analyse fra 1972.

GDS' beskrivelse af den faktiske sprogbrug (distributionen af nominativ og oblik form) stemmer i det væsentlige overens med de beskrivelser man finder hos forgængerne og i andre fremstillinger fra nyere tid, om end der naturligt nok er forskelle i fremstillingernes vurdering af bestemte konstruktioners udbredelse og stilistiske valør. Denne artikels udsagn om sprogbrugen baserer sig på GDS' tidssvarende beskrivelse. Artiklens analysegenstand er således ikke kasusbrugen i moderne dansk, men derimod de nævnte grammatiske fremstillinger bud på hvad der ligger bag sprogbrugernes valg af kasusformer. Hovedvægten er lagt på en kritisk diskussion af de præmisser og ræsonnementer som fører til GDS' hævde af anafori som den faktor der styrer valget mellem nominativ og oblik form i subjektspronomen. Især oblik for nominativ i paratagmer synes at volde problemer for anaforianalysen, hvorefter kasusvalget grundlæggende afhænger af den måde pronomenets referent gøres identificerbar på. I artiklens sidste del argumenteres der for en kasusregel som vedrører "syntaktisk tydelighed".¹

Paul Diderichsen

Diderichsen (1962: 109 f.) kæder kasusbrugen i subjekter sammen med tydeligheden af pronomenets ledfunktion: "Overalt, hvor Subjektforholdet ikke fremgaar utvetydigt, er der i Talesproget en Tendens til at indsætte Akkusativ for Nominativ." Det forekommer ifølge Diderichsen navnlig i følgende tilfælde:

(a) *ikke-sætningsformede sammenligningsled*, idet "Subjektforholdet kun [er] helt klart, hvis Leddet er formet som en Sætning", fx

1. "Han spiser mere end mig"²

(b) *hvor "Subjektet bestaar af flere sideordnede Led eller har tunge efterstillede Adled"*. Her får subjektspronomenet "en mere selvstændig Karakter, og dets Forhold til de tilknyttede Led gør sig gældende paa Bekostning af dets Forhold i Sætningen. Her indtræder derfor ofte (navnlig i vulgært Sprog og Børnesprog) Akkusativ" (ibid.), fx

2. "Saa gik Peter og mig (mig og Peter) ned til Havnen"
3. "Der staar ham, der stjal Cyklen"
4. "Os hjemme i Danmark, vi maa ikke klage"
5. "Hende dér har ikke spist op"

Det omvendte fænomen, nominativ for oblik, beskrives som en følge af "den Usikkerhed, som derved opstaar" (ibid.). Det forekommer bl.a. foran relativsætninger hvor *der* eller *som* er subjekt, og hvor *de* står foran en præpositionsforbindelse:

6. "vi beundrer i alt for høj Grad de, der bærer Sejrens sikre Mærker paa sig"
7. "tillige med de af Banden, som man fik fat paa"

Om trykforholdene i konstruktioner som de ovennævnte bemærker Diderichsen: "I alle disse Tilfælde er Leddet trykstærkt, medens et pronominalt Subjekt som Regel er tryksvagt" (1962: 110, jf. også Erik Hansen 1972 nedenfor).

Diderichsen bemærker derudover at "Sprogfølelsen er usikker m.H.t. Bøjningen" når pronomenerne *vi* og *I* forbindes med et efterstillet pronomen, adjektiv eller substantiv (1962: 113). I det traditionelle skriftsprog opfattes pronomenerne ifølge Diderichsen som kerneled og bøjes derfor, fx

8. "Ingen tænker paa os andre/os fattige/os Smaafolk"

I talesproget er der imidlertid "en Tendens til at opfatte *vi/I* som Bestemmerled (...) ligesom *de* i *de andre* | *de fattige*, og Pronominet bøjes da ikke", fx

9. "Hvorfor kan han ikke more sig med vi andre?"
10. "Nu vil jeg sige een Ting til I unge"

Aage Hansen

Oblik for nominativ forekommer ifølge Aage Hansen (1967: 243 f.) ”i almindeligt sprog, nemlig hvor det pronominale ord i tredje person er determineret af et nødvendigt led (apposition, præpositionsled, adverbial, relativsætning o.l.)”:

11. ”ham min gamle skolekammerat N.N. er nu pensioneret”

Når leddet er parentetisk (ikke-nødvendigt), bruges således nominativ:

12. ”Han, Ibald, sværmede s’gu ikke for at gå råt klædt”

I sammenligningsled er der ”nogen vaklen i brugen”, idet *end* og *som* ”snart kan opfattes som indledende subjektet i en underforstået sætning (...), snart opfattes på linje med præpositioner” (ibid.), fx

13. ”han er ældre end du (er)”

14. ”han er ældre end dig”

I pluralis noterer Aage Hansen ”en modgående tendens, også hos rigsmålstalende, til at bruge *de* for *dem* foran en relativsætning” (ibid.), fx

15. ”Forpligtelse til at beskytte de, der var mindre”

16. ”dog var det synd at le ad de to gamle koner, for mange af de, som lo vidste ikke selv meget om penge”

Kasusbrugen i paratagmer er ikke beskrevet i Aage Hansen 1967. Her må man i stedet gå til Aage Hansen 1965, som indeholder en meget detaljeret redegørelse for forholdet mellem nominativ og oblik form. Karakteristikken af oblik for nominativ i paratagmer er ukarakteristisk harsk:

I sideordnet forbindelse med et substantiv er der tendens til oblik form af pronominet: *Far og dig har vel været unge sammen (...)*. Dette er lavt talesprog eller barnesprog og altså ikke at regne for normalt eller blot anvendeligt uden for disse cirkler. Lavere endnu og endnu mere barnligt er foranstillet oblik form: *mig og Petersen (vi) arbejder sammen; mig og min lillebror må ikke komme med.* (1965: 102 f.)

Karakteristikken af oblik for nominativ i hypotagmer (pronomen + bestemmende adled) er imidlertid, ligesom i Aage Hansen 1967, ganske neutral: I singularis er ”oblikformen blevet norm. Det lyder nu meget kunstlet at sige: *I sofaen sad den yngste datter, hun som jeg fortalte dig om i mit sidste brev*” (1965: 100). Også i pluralis (*de*) er oblik for nominativ almindelig, men ikke enerådende (1965: 101 f.). Hvad nominativ for oblik angår, er der ifølge Aage Hansen (1965: 108) en tendens til at bruge nominativ, *de*, ”når det relative pronomen der står umiddelbart efter, er subjekt i relativsætningen” (jf. eks. 6, 15 og 16). Og når pronomenet står foran en præpositionsforbindelse, er tendensen ”meget stærk, idet forbindelser som *de af vennerne* for moderne sprogbevidsthed står nær en attributivforbindelse: *de venner*” (ibid.).

Aage Hansen bemærker ligesom Diderichsen (jf. eks. 8, 9 og 10) at nominativ for oblik forekommer i visse konstruktioner med pronomenerne *vi* og *I*. Nominativformer i ikke-subjekter skyldes ifølge Aage Hansen at pronomenerne kan indgå i ”faste forbindelser” og dermed ”forblive ubøjet” (1965: 107), fx

17. ”Jeg synes, det er meget værre for I andre”

18. ”(kalvene) løb forvirrede rundt og snørede vi to Hyrdedrenge ind i Tøjret”

Sådanne konstruktioner kan ifølge Aage Hansen ”ikke anerkendes som hørende til rigssprogsnormen” (ibid.).

Erik Hansen

I artiklen *Dr. Jekyll og Mr. Hyde i dansk grammatik* (1972) fremlægger Erik Hansen en beskrivelse af forholdet mellem nominativ og oblik form som adskiller sig væsentligt fra forgængernes derved at kasusbrugen her fremstilles som en konflikt mellem to regler. Reglerne producerer ifølge Erik Hansen tekster med vidt forskellig social prestige, og hans fremstilling lægger dermed ”direkte op til en pragmatisk analyse af fænomenet” (1972: 99). Nogle sprogbrugere følger ”regel P”, der ”producerer tekster hvis kasusbrug har høj (evt. neutral) social prestige”. Reglen lyder: ”Et personligt pronomen står i nominativ når det fungerer som subjekt, ellers i akkusativ” (ibid.). Erik Hansen påpeger

at reglen i denne formulering forudsætter visse katalyser (dvs. rekonstruktioner af ufuldstændige udtryk), idet ledfunktionen ikke fremgår klart i konstruktioner som fx

19. ”kom her hen! Hvem? (Skal) Jeg (komme)?”

20. ”han er lige så gammel som jeg (er)”

Dertil kommer at katalysen i eks. 19 ikke giver et entydigt resultat, sml. ... *Hvem? (Mener du) Mig?* Dette (samt visse andre komplikationer) fører til at Erik Hansen foreslår følgende omformulering af reglen:

REGEL I

et personligt pronomen står i nominativ når det umiddelbart ses at fungere som grammatisk subjekt, eller når det ved en simpel katalyse kan vises at fungere som grammatisk subjekt. I andre tilfælde, altså også når ledfunktionen er uklar, står det i akkusativ. (1972: 100 f.)

Den konkurrerende regel producerer tekster med ”lav social prestige” (1972: 101). Den har to trin og lyder:

REGEL II

(a) Kun pronomener der fungerer som grammatisk subjekt, står i nominativ.

(b) Et pronomen der står i en kontekst hvor det ikke kan være tryksvagt, står i akkusativ.

Regel II er langt enklere end regel I, idet den ikke forudsætter katalyser o.l. Men som det næsten altid er tilfældet med grammatiske regler, findes der modeksempler som må forklares: I visse konstruktioner er tryksvagt pronomen udelukket, men pronomenet står ikke desto mindre i nominativ, fx

21. ”netop hun burde vide bedre besked”

22. ”nu kan kun I hjælpe os

23. ”jeg for min part er enig”

Vi har ligeledes obligatorisk trykstærkt subjektspronomen foran parentetiske relativsætninger, fx

24. ”... Hun, der blev færdig med sit ingeniørstudium i 1968, kører sit eget løb (...)”

Foran bestemmende relativsætning har vi derimod oblik form, helt i overensstemmelse med regel II:

25. ”hende der blev færdig med sit ingeniørstudium i 1968, kører sit eget løb”

De tilsyneladende modeksempler i eks. 21-24 skyldes ifølge Erik Hansen (1972: 103 f.) stilistiske restriktioner: Den type konstruktioner de eksemplificerer, er litterære og skriftsproglige og derfor fremmede for tekster der følger regel II. Tekster kan altså være placeret i et stilleje der kræver at enten regel I eller regel II overholdes.

Erik Hansen skitserer en generativ beskrivelse af regel II-teksters kasusbrug og konkluderer at regel II ud fra dét synspunkt er ”to regler, en syntaktisk og en (morfo)fonologisk” (1972: 105). Teoretisk set er regel II dermed mere kompliceret end regel I, idet regel II består af ”to regler der opererer på hver sit niveau” (1972: 106). Regel II er til gengæld let at følge i praksis. Det kan, ligesom ved regel I, være svært at afgøre entydigt hvad der er grammatisk subjekt, ”men alle disse tvivls-tilfælde ’opsuges’ af reglens b-afdeling: hvor der kan være tvivl om et pronomens syntaktiske funktion, kan det kun være trykstærkt og skal derfor stå i akkusativ” (ibid.).

Det normale er ifølge Erik Hansen ”at en talt og især en skreven tekst ikke følger nogen af reglerne konsekvent”. Dette er imidlertid ikke udtryk for anarki mht. pronominal kasus, ”for ’usikkerheden’ kan kun konstateres på et bestemt, klart afgrænset område” (ibid.). Der er således kun regelkonflikt i tilfælde hvor et subjektspronomen er obligatorisk trykstærkt, og det er derfor først og fremmest her vi har kasusvariation (i både subjekter og ikke-subjekter), fx

26. ”de/dem her ser da meget bedre ud”
27. ”i virkeligheden tror jeg slet ikke de/dem på kontoret lægger mærke til om jeg har butterfly på eller ej”
28. ”mange af de/dem udefra ved i virkeligheden bedre besked”
29. ”man kan nærmere forhøre de/dem af dem der melder sig”

Varianterne med nominativ for oblik i eks. 28 og 29 overtræder både regel I og regel II: Pronomenerne indgår i ikke-subjekter (regel I og II) og kan ikke være tryksvage (regel II). En sådan kasusbrug vil ifølge Erik Hansen (1972: 108) kun forekomme hos sprogbrugere ”for hvem lavprestigereglen (regel II) er den naturlige”: Af ængstelse for at overtræde højprestigereglen (regel I), som de ved ”egentlig” er den rigtige, bruger de undertiden nominativ i tilfælde hvor begge regler kræver oblik form. Og således opstår de hyperkorrekte kasusformer.

Erik Hansen anfører afslutningsvis at han med sin regel II blot har antydnet et forslag til en beskrivelse af ”akkusativens problem”, en beskrivelse som ”indebærer at den ’folkelige’ eller ’ukorrekte’ akkusativ behandles som et (redundant) ledsagefænomen til obligatorisk trykstærk form” (ibid.).

GRAMMATIK OVER DET DANSKE SPROG

Som nævnt indledningsvis bestemmes subjekspronomenets kasusform ifølge GDS af en regel som vedrører tekstens sammenhæng: Nominativ er et ”signal for en særlig tekstuel status for subjektet, nemlig som anaforisk subjekt” (s. 436). Før vi går videre, må det præciseres hvad der i GDS forstås ved *anafori*:

Ved en anaforisk størrelse forstås her en størrelse der angiver identitet med en tidligere diskursreferent eller en anden i situationen identificeret størrelse. Et anaforisk nominal henviser til en anden diskursreferent og lægger ikke selv semantiske træk til identifikationen af nominalet (...). Af definitionen følger at et personligt pronomen altid skal stå i oblik form når der kommer en bestemmende relativsætning eller et andet bestemmende led efter (GDS: 30).

Anafori omfatter ifølge denne definition såvel (ren) anafori som (ren) deiksis (jf. også indledningen). Et anaforisk nominal svarer således i denne sammenhæng til et pronomen som står alene (dvs. som ikke efterfølges af et bestemmende led, jf. dog eks. 33).

Oblik for nominativ

De typer af kontekster hvori subjektspronomenet ifølge anaforireglen har oblik form (GDS: 439 ff.), svarer i det store og hele til dem der er nævnt ovenfor i gennemgangen af GDS' forgængere: bestemmende relativsætning, adverbial som adled og konstruktioner af typen pronomen + nominal, fx

- 30. ”dem der vil med, skal skrive sig på listen”
- 31. ”dem der(ovre) er nok de bedste”
- 32. ”der kommer hende den lille rødhårede pige”

Et subjektspronomen med parentetisk relativsætning står, i overensstemmelse med hovedreglen, i nominativ. Pronomenet er her ”rent anaforisk, idet relativsætningen ikke er identificerende, men tæller som en selvstændig ytring (GDS: 440, jf. også eks. 12 og 24).

En type som vistnok ingen af forgængerne nævner, er pronomen brugt som interjektional (etfeltshelhed):

- 33. ”Ritt skal være fødevareminister. Hende!”

Pronomenet har her ingen bestemmende led, men er ifølge GDS (s. 440) ”ikke rent anaforisk, idet det udpeger referenten som modsætning til andre relevante muligheder, og i øvrigt er emotivt og markerer den talendes holdning”. GDS behandler ikke eksplicit kasusbrugen i sætningsemner, men i denne type finitløse konstruktioner står rent anaforiske pronomen i dag vistnok oftest i oblik form, uanset hvilken ledtype de kan antages at ækvivalere med, fx *og så mig ud i en fart* og *mig op?* (jf. GDS: 35 og 148-149). Mere om kasus i konstruktioner uden finit verbal nedenfor.

Pronomen i paratagme

GDS' analyse af kasusbrugen i paratagmer (s. 440) fortjener særlig opmærksomhed: Pronomenerne kan her "følge de normale regler for deiksis eller fori", dvs. stå i nominativ når paratagmet er subjekt, fx

34. "Ole og jeg skal i biffen"

35. "både de og vi var sure over udfaldet"

Forklaringen på hvorfor vi ofte finder oblik form i subjektsparatagmer, er påfaldende kompliceret og må derfor citeres in extenso:

Da der imidlertid altid ligger relevant information i selve parataksen, opstår der mulighed for at opfatte det samlede paratagme som et ikke-anaforisk subjekt. Man kan antage at der blandt sprogbrugerne er to mulige analyser: Enten analyseres paratagmet som to ligestillede led, og *Ole og jeg ...* er to sideordnede subjekter med pronomenet i nominativ, eller paratagmet opfattes som en pronominalform der specificeres gennem det andet led. På indholdssiden er forholdet specifikation, altså en form for hypotakse. Hermed får pronomenet mulighed for at optræde i oblik form (ibid.).

Analysen af paratagmet som "to sideordnede subjekter" kræver en kommentar: Termen *subjekt* kan i denne sammenhæng ikke betegne 'det umiddelbare sætningsled subjekt'. Ifølge GDS (s. 281) viser såvel substitutionsprøven som permutationsprøven at paratagmet er ét led: De sideordnede størrelser kan udskiftes med ét (pluralt) ord, og de flytter samlet. Når der i det ovenfor citerede tales om to subjekter, må der m.a.o. være tale om subjekter af en anden "rang" end de umiddelbare subjekter (jf. Diderichsen 1962: 140 f. og 150 f. om "Led af Led"). Analysen af fx *Ole og jeg* som to subjekter forudsætter enten katalyse (*Ole [skal i biografen] og jeg skal i biografen*) eller omformning (*jeg skal i biografen med Ole*)³ og synes ikke at være nødvendig for at forklare forekomsten af nominativformer i et paratagme der fungerer som subjekt (jf. *Kasusnormer* nedenfor).

Analysen af *Ole og mig* som en slags hypotagme er vanskelig at forstå. Der ligger højst sandsynligt relevant information i selve parataksen, men det er umiddelbart svært at se hvordan denne information kan opfattes som ”specifikation”, dvs. en relation der bevirker at forholdet mellem de sideordnede størrelser bliver ”en form for hypotakse”: Man må vel forstå GDS’ formulering sådan at den ”pronominalform der specificeres gennem det andet led”, er *mig*, og at ”det andet led”, dvs. det specificerende led, er *Ole*.⁴ Det står imidlertid ikke klart om denne analyse også gælder for paratagmer hvor pronomenet står først, fx *mig og Ole* (jf. note 4), og heller ikke om den gælder for paratagmer som indeholder mere end ét pronomen, fx *både dem og os*. Termen *specifikation* bruges i GDS om relationen mellem leddene i visse hypotagmer, fx sammensætninger som *højbus og stenbård* (s. 240). I sådanne forbindelser er der ingen tvivl om hvad der specificerer (’afgrænser’) hvad, og hvori specifikationen består. Det er der til gengæld hvis vi forsøger at overføre analysen på paratagmer: På hvilken måde kan den ene af to sideordnede størrelser siges at specificere den anden? Specifikationsanalysen svarer da heller ikke til GDS’ generelle beskrivelse af paratakse, som er helt i overensstemmelse med traditionens: ”Paratagmer er opbygget ved simpel sideordning uden dependensstruktur” (GDS: 281). At en helhed som *Ole og Lise* ”ikke er et hypotagme, viser sig ved at ingen af størrelserne *Ole og Lise* kan udpeges som kerne på bekostning af den anden” (ibid.). Vi kan dog – helt uden at inddrage spørgsmålet om dependensstruktur – konstatere at et paratagme som *Ole og jeg* umuligt kan være rent anaforisk, da vi jo her (i modsætning til i fx *både de og vi*) kun har én anaforisk/deiktisk størrelse, nemlig *jeg* (et proprium, fx *Ole*, har ”indbygget bestemthed” og forudsættes i kommunikationssituationen at have unik reference, jf. GDS: 174). Heller ikke i eksempler som de to følgende har vi rent anaforiske paratagmer, idet de substantiver som her er sideordnet med pronomenerne (*konen* i eks. 36 og *kæresten* i eks. 37), har inferentiell bestemthed (jf. GDS: 470):

36. Nu er han ikke bange for vand længere. Så kan han passende bade med de plejebørn, som ham og konen tager sig af. (Frederiksborg Amts Avis 26.7.2010)

37. Paprika Steen, Okay-skuespiller, bor, ifølge Se og Hør, på samme vej som Mads Mikkelsen. Hende og kæresten har nemlig købt hus i Gentofte. (Berlingske Tidende 23.5.2002)

Kasusbrugen i paratagmer (herunder spørgsmålet om relationen til hypotakse og anafori) vil blive diskuteret nærmere nedenfor.

Kasusnormer

GDS gør opmærksom på at anaforianalysen ikke beskriver en fast usus i dansk, idet der ”gør sig forskellige tendenser gældende som bidrager til at gøre kasusbrugen varierende” (s. 442). Den ældre norm opfattes stadig af mange sprogbrugere som et ideal, og nominativ findes derfor ”i så at sige alle subjektspronomen” (ibid.), hypotagmer såvel som paratagmer, og nominativ er i de fleste tilfælde acceptabel efter både ældre og yngre norm. Undtaget er dog ifølge GDS (ibid.) konstruktioner med pronomenene *han* og *hun* + bestemmende adled:

38. ”*han den lille rødhårede pige er min kusine”

GDS’ beskrivelse af kasusbrugen i hypotagmer er således helt på linje med Aage Hansens: Der kan konstateres variation i pluralis, men i singularis (*han/hun*) er ”oblikformen blevet norm” (jf. ovenfor). Vandene skilles imidlertid når det gælder vurderingen af oblik for nominativ i paratagmer, som ifølge Aage Hansen (i midten af 1960’erne) ikke er ”at regne for normalt eller blot anvendeligt” udenfor lavt talesprog eller barnesprog. Hertil skal bemærkes at oblik form i subjekter af typen *Ole og mig* i dag er almindeligt udbredt i neutralt talesprog hos såvel børn som voksne.

Hyperkorrektion

Ægte eksempler på hyperkorrektion (nominativ for oblik) har vi ifølge GDS i paratagmer der fungerer som ikke-subjekt:

39. ”... Hvilket er temmelig frustrerende for min kone og jeg (...)”

Ingen af forgængerne nævner typen. Lars Brink (personlig kommunikation) har oplyst at han og Jørn Lund ikke kendte sikre eksempler på den type som eks. 39 eksemplificerer, da de udarbejdede *Danske Rigsmål* (Brink og Lund 1975), men at den er blevet almindelig i løbet af det sidste par årtier især hos unge sprogbrugere.

Formen *de* i konstruktioner som fx *jeg vil gerne snakke med de der vil med i morgen* og *de fra Holstebro så vi ikke noget til* betragtes i GDS ikke som hyperkorrektion, idet ”*de* i sådanne forbindelser optræder som ubøjelig artikel, ligesom artikel foran adled” (s. 443). GDS (ibid.) skelner således mellem *de* som (bøjeligt) ”pronominal” (eks. 40) og *de* som ”ubøjelig bestemmer” (eks. 41):

- 40. ”jeg foretrækker dem der siger deres mening”
- 41. ”jeg foretrækker de der siger deres mening”

Også ved *vi* og *I* skelnes der mellem ”pronominalfunktion” og ”bestemmerfunktion” (ibid., jf. eks. 9, 10 og 17, 18):

- 42. ”derfor vil jeg sige til I/jer unge”
- 43. ”det kan jo ikke genere vi/os danskere

Det er imidlertid ikke indlysende hvordan pronominalfunktion i øvrigt adskiller sig fra bestemmerfunktion i eks. 40-43, for også de oblikke former i fx eks. 40 og 42-43 har bestemmerfunktion ifølge GDS’ analyse af nominalhelheder (hvorefter bestemmeren er nominalets udtryks-syntaktiske kerne). Af den ovennævnte beskrivelse af forholdet mellem pronominaler og bestemmere (især hvad angår eks. 42-43) kunne man få det indtryk at de sidstnævnte pr. definition er ubøjelige. Som det fremgår, er dette ikke tilfældet. Det kan tilføjes at *han* og *hun* i funktionen ”som bestemmere på sammenfatterpladsen foran et nominal” altid står i oblik form, fx *ham Lises kæreste* og *hende den lille rødårede pige* (GDS: 556). I forlængelse heraf skal det bemærkes at bestemmeranalysen ikke appliceres på de tilfælde i GDS’ kususafsnit hvor *de*, *vi* og *I* indgår i et subjekt: I et eksempel som *I som har råd, bør bidrage lidt mere* (GDS: 442) skyldes nominativen ”ældre norm”, og tilsvarende eksemplificerer nominativen i *de der stemmer for, bedes rejse sig* (GDS: 25) den

varietet af dansk ”der sætter nominativ ved alle subjekter”. I *giv mig lige de dér!* (GDS: 443) er *de* ikke nominativ, men ”artikel foran adled” og derfor ubøjelig, hvorimod *dem* i subjektet *dem der(ovre)*... (eks. 31) er pronomen med adverbial som adled.⁵

Bemærkninger til anaforianalysen

Erik Hansen (1972) beskriver som nævnt kasusbrugen som en konflikt mellem den rent syntaktiske regel I og den syntaktisk-(morfo)fonologiske regel II. I GDS beskrives kasusbrugen i stedet som en konflikt mellem en rent syntaktisk varietet I og en varietet II, ”der tolker nominativ som tegn for ’anaforisk subjekt’ og dermed har oblik form ved alle ikke-anaforiske subjekter” (GDS: 25). Erik Hansens regel II og GDS’ varietet II (anaforianalysen) udskiller i hovedsagen samme konstruktioner og har dermed omtrent samme empiriske forklaringskraft. Det er ikke overraskende, for der er tydeligvis en nær sammenhæng mellem anafori og tryk: Subjektspronomen med bestemmende adled er generelt såvel ikke-anaforiske som obligatorisk trykstærke og står i oblik form. Og tilsvarende er subjektspronomen uden bestemmende adled generelt såvel anaforiske som ikke obligatorisk trykstærke og står i nominativ. Også de hovedsagelig skriftsproglige konstruktioner med parentetisk adled (jf. ovenfor) har obligatorisk trykstærkt pronomen. Som nævnt forklares sådanne pronomens nominativform af Erik Hansen (1972) som en stilistisk betinget form og i GDS som en følge af pronomenets anaforiske funktion. En tredje forklaring vil blive fremlagt nedenfor.

Det der for alvor adskiller regel II og anaforianalysen, er naturligvis hvad der antages at ligge bag sprogbrugernes (intuitive) distribution af nominativ og oblik form: Er det syntaks og tryk eller informationsstruktur? Som det er fremgået, kræver anaforianalysen særforklaringer for at gøre rede for kasusbrugen i paratagmer: For at forklare oblik for nominativ må paratagmet analyseres som en slags hypotagme, og nominativ for oblik må forklares som hyperkorrektion (det sidstnævnte gælder imidlertid også for regel II). Også andre konstruktioner kan give anledning til tvivl, fx

44. Henrik ville gerne have sin ældste søn kronet mens han selv var i live. (Per Ullidtz: Absalons Europa, 2011)
45. Ledende socialdemokrater så med stor ulyst og skepsis på hele denne udvikling. De havde jo formanet de undertrykte folkeslag bag Jerntæppet om at holde sig i ro, mens de selv plejede omgang med undertrykkerne. (Jyllands-Posten 3.2.2000)

I eks. 44-45 henviser subjektspronomenene til diskursreferenter som er identificeret tidligere i teksten. Pronomenene er således anaforiske, men det kan diskuteres om de kan tælle som rent anaforiske i GDS' forstand, idet *selv* her bidrager til at tydeliggøre pronomenets reference.

Det der ifølge GDS kendetegner et anaforisk nominal, er som anført ovenfor at det (a) ”henviser til en anden diskursreferent” (dvs. en referent som er identificeret andetsteds), og at det (b) ”ikke selv [lægger] semantiske træk til identifikationen af nominalet”. Om betingelse (a) er opfyldt eller ej, er normalt let at afgøre. Betingelse (b) volder ingen problemer så længe vi holder os til de centrale tilfælde (jf. fx eks. 30-32, som er indiskutabelt ikke-anaforiske). Men som bl.a. eks. 44-45 viser, kan det være vanskeligt at afgøre om noget lægger semantiske træk til identifikationen af nominalet på en sådan måde at det ifølge GDS kan tælle som et ikke (rent) anaforisk nominal.

For paratagmernes vedkommende kan der dog næppe være tvivl hvad angår betingelse (b): I fx *Ole og mig ...* og *både de og vi ...* lægger ingen af de størrelser der indgår i nominalet, semantiske træk til identifikationen, hvad GDS da heller ikke hævder. Den afgørende faktor er således den *indholdsmæssige relation* mellem størrelserne. Denne relation kan ifølge GDS analyseres som *specifikation*, og dermed kan nominalet (stadig ifølge GDS) opfattes som ikke-anaforisk, uanset at specifikationen ikke ses at bidrage til identifikationen. Det synes m.a.o. som om GDS' kriterium for hvad der kan tælle som et ikke-anaforisk nominal, i sidste ende ikke drejer sig om den måde nominalets identificerbarhed kommer i stand på, men derimod om den måde nominalet er opbygget på, dvs. om det på udtryks- og/eller indholdssiden er dependentielt opbygget eller ej. Hvis oblik form muliggøres af selve den hypotaktiske relation, helt uafhængigt af nominalets ”identifikationsmodus”

(jf. GDS' definition af *anatorisk nominal* ovenfor), må konklusionen vel være at oblik for nominativ i komplekse nominaler ikke bestemmes af en regel som vedrører tekstens sammenhæng, men af en regel som alene vedrører nominalets dependensforhold. En sådan regel ville være en "hypotakseregul", ikke en "anatoriregul". Den kunne tentativt formuleres som følger: *Et subjektpronomen kan stå i oblik form når det indgår i et nominalhypotagme*. Med "hypotakseregul" ville man kunne forklare oblik for nominativ i såvel hypotagmer som paratagmer, forudsat at paratagmet kan analyseres som en slags hypotagme (jf. *Pronomen i paratagme* ovenfor). Hvis det ikke er tilfældet, må man enten lave en særregel der forklarer oblik for nominativ i paratagmer, eller se sig om efter en helt anden forklaring på fænomenet oblik for nominativ som helhed betragtet.

Hvad der derudover kan give anledning til tvivl mht. anatorianalysen, er det forhold at udviklingen i retning af oblik form i subjektshypotagmer er foregået parallelt med en udvikling som i vid udstrækning sætter former (fremfor alt *de*) som ikke kan skelnes fra nominativ, ved ikke-subjekter (jf. fx eks. 41), og som derudover virker bevarende på nominativ (eller indfører nominativlignende former) i ikke-anatoriske subjekter (jf. note 5). Den sidstnævnte udvikling og den nyere tendens til brug af nominativ for oblik i paratagmer svækker GDS' antagelse om at kasus i moderne dansk er omtolket til at varetage en informationsstrukturel distinktion.

SPROGBRUGERENS FORNEMMELSE FOR SÆTNINGSLED

Som anført ovenfor kæder Diderichsen kasusbrugen i subjekter sammen med tydeligheden af pronomenets ledfunktion: I talesproget forekommer oblik for nominativ overalt hvor subjektfunktionen ikke fremgår utvetydigt, nemlig hvor pronomenet optræder i en ikke-sætningsformet konstruktion, og hvor "Subjektet bestaar af flere sideordnede Led eller har tunge efterstillede Adled". Erik Hansen 1972 inddrager flere steder faktoren led-tydelighed (jf. ovenfor), og i Erik Hansen 1965 (s. 147, min fremhævelse) finder man følgende iagttagelse:

I det tvangfri, såkaldt naturlige (tale)sprog, er der en klar tendens til kun at bruge nominativ til et subjekt, der tydeligvis står i for- eller centralfeltet, og som består af et enkelt ord. Akkusativ forekommer regelmæssigt, hvis subjektet består af en side- eller underordningsforbindelse (...). Akkusativ bruges også, når det finitte verbal er udeladt, så at leddets placering ikke klart fremgår af sammenhængen

Også Brink og Lund (1975) ser en klar forbindelse mellem kasusbrugen og tydeligheden af pronomenets ledfunktion. De anfører at tendensen til at følge ”tryk-syntaksreglen” (dvs. regel II) fremfor ”den gamle uindskrænkede syntaksregel” er stigende i den periode afhandlingen beskriver (sprogbrugen hos personer født mellem 1840 og 1955), og at det er indlysende at ”tendensen virker desto kraftigere, jo svagere fornemmelsen hos sprogbrugerne er for, at leddet er subjekt i sætningen, idet det selvfølgelig er en forudsætning for den uindskrænkede syntaksregels anvendelse, at sprogbrugerne klart kan skelne (intuitivt selvfølgelig) subjekt fra ikke-subjekt” (s. 663 f.). Ifølge Brink og Lund har et adleds fonetiske tyngde indflydelse på sprogbrugerens subjekt-fornemmelse: Foran de lette adverbier *dér* og *hér* er nominativ således langt almindeligere end ved tungere adled, dvs. tungere adverbier (fx *ovenpå* og *nedenunder*), præpositionsforbindelser og relativsætninger. Ved *du* er nominativ obligatorisk (fx *du dér må gerne være med*), ved *de* (*dér*, *hér*) ”findes vaklen gennem hele perioden med nom. som almindeligst selv hos yngre [dvs. ”yngre” set i forhold til afhandlingens periode, JS]” (Brink og Lund 1975: 668). Også pronomenets stilling i forhold til finittet synes at spille en rolle (Brink og Lund 1975: 666): ”Flere meddelere er mere tilbøjelige til akkusativ, når pronomenet står længst fra verbet: *Mig og Kurt var fine venner*. Flyttes pronomenet fra forfeltet ind på den plads der er forbeholdt subjektet (’lille s’), er ’subjekt-fornemmelsen’ naturligvis stærkere: *Det skal du/dig og Thorkild gøre*.” I sidstnævnte tilfælde findes der ifølge Brink og Lund klar overvægt for nominativ, selv efter 1940 (ibid.).⁶

Pronomenets placering i paratagmet synes også at spille en rolle i forbindelse med nominativ for oblik. I tilfælde hvor paratagmet er styrelse for en præposition, står nominativformer vistnok oftest sidst, dvs. længst fra præpositionen,⁷ fx

46. Moster var barnløs og forventede og krævede utrolig meget af mor og jeg. (Fyens Stiftstidende 4.11.2004)
47. "... Og i det hele taget vil hans fremtid først blive drøftet efter en indgående evaluering mellem ham og jeg til efteråret," påpeger Jim Stjerne Hansen. (www.dbu.dk/Nyheder/2013/Februar)
48. ... det er jo trods alt hende der må siges at være bedst til hundesprog af hende og jeg. (www.dyreoasen.dk/hundene.htm)

Tydighedsfaktoren

Det er svært at se bort fra den sammenhæng mellem led-tydelighed og kasusform som Diderichsen og Erik Hansen (1965 og 1972) gør opmærksom på, og som Brink og Lund (1975) viderefører. Det er da også let at forklare sammenhængen sprogspsykologisk: Kasusvariation (afvigelse fra den rent syntaktiske hovedregel) forekommer dér (og normalt kun dér) hvor pronomenets syntaktiske funktion af forskellige årsager ikke er indlysende. I de centrale tilfælde, pronominalsyntagmerne, får pronomenet med Diderichsens ord (jf. ovenfor) "en mere selvstændig Karakter, og dets Forhold til de tilknyttede Led gør sig gældende paa Bekostning af dets Forhold i Sætningen." Variation eller usikkerhed af forskellig art forekommer i øvrigt overalt hvor den syntaktiske analyse af en konstruktion ikke ligger ligefor, således fx ved adled til paratagmer hvis enkelte led kræver forskelligt genus eller numerus (fx *sin løn og (sine) honorarer*), ved henvisning (refleksiv/ikke-refleksiv) i konstruktioner med "skjult sætning" (fx *Hun bad ham hilse hans/ sin mor*), ved adjektiv i bestemt form eller pluralis over for adverbial brug (fx *den højest(e) tilladte hastighed*) og ved genitiv i forbindelse med parentetisk apposition (fx *firmaets direktør(s), Lars P. Jensens, vurdering*). Hvis vi herefter forsøger at rendyrke den ovenfor skitserede "tydelighedsfaktor", kan vi hvad kasusbrugen i moderne dansk angår, foreløbig konstatere følgende:

- (a) Et pronomen med tydelig ledfunktion står konsekvent i den kasusform som den syntaktiske hovedregel forudsiger: Subjekter står i nominativ, alle andre nominaler står i oblik form.

- (b) Et pronomen med ikke-tydelig ledfunktion er friere stillet med hensyn til kasus.

Ved et *pronomen med tydelig ledfunktion* forstås et pronomen som varetager ledfunktionen alene, og som kan ledtypebestemmes uden videre (dvs. uden katalyse). Et *pronomen med ikke-tydelig ledfunktion* kan herefter defineres som et pronomen der ikke opfylder de ovennævnte betingelser, dvs. et pronomen der indgår i et syntagma (hypotagma eller paratagma), eller et pronomen der ikke kan ledtypebestemmes uden videre.

Fra punkt (a) er der meget få undtagelser: Brink og Lund (1975: 669) anfører at en h-københavnsktalende meddeler (født 1945) ved en lysbilledforevisning flere gange sagde *Hvem er hende?* og *Hvem er ham?* uden at have intenderet nogen fortsættelse (: *hende dér, ham med trøjen* e.l.), og tilføjer at oblik form ”vist ikke [er] ualmindelig hos yngre”. Forklaringen på de oblikke former må være at *hende* og *ham* i konteksten har deiktisk (situationsudpegende) funktion (: *Hvem er hende/ham* [på billedet]?). Oblik form forekommer næppe i kontekster hvor pronomenet er anaforisk, fx – *Kender du Pia Olsen? – Nej, hvem er hun/*hende?*

Pronomener med parentetisk relativsætning (jf. eks. 24) og parentetisk apposition (jf. eks. 12) hører under punkt (a), idet sådanne parentetiske led fungerer som selvstændige ytringer (jf. GDS: 440 og 541) og derfor ikke opleves som en integreret del af nominalet. Også pronomener der genoptager et led i ekstraposition,⁸ står tydeligt alene i funktionen som subjekt, fx

49. mig og mor, vi skal i biografen

Endelig må også pronomener i konstruktioner som dem vi finder i eks. 21-23 (*netop hun ...; kun I ...* osv.), henføres til punkt (a). I konstruktioner som disse fungerer *netop, kun* mfl. ifølge Heltoft (1997: 249) som fokusoperatorer, dvs. som størrelser der bringer det normalt ikke-fokuserede subjekt i fokus. Sådanne fokusoperatorer er således ikke adled, og de synes at styrke snarere end at svække subjeksbevidstheden. De nominativiske subjekspronomen i fokuskonstruktioner som *netop hun* (*burde vide bedre besked*) (eks. 21) og *hun af alle mennesker* (*burde vide bedre besked*) er modeksempler til GDS' anaforianalyse, idet

konstruktionerne i bogstaveligste forstand ”udpeger referenten som modsætning til andre relevante muligheder” (jf. ovenfor), og pronomenerne kan dermed ikke tælle som rent anaforiske.

Sådan som punkt (b) er formuleret, kunne det se ud som om der er frit valg på alle hylder når pronomens ledfunktion er uklar, og det er selvfølgelig langt fra tilfældet. Som det er fremgået af gennemgangen ovenfor, er der en stærk tendens til brug af oblik form i pronominalsyntaxer og ved pronomener i bl.a. sammenligningsled⁹ og sætningsemner. Oblik form kan derfor karakteriseres som kasusparadigmets umarkerede form (jf. fx Heltoft 1997: 233), idet den under særlige betingelser kan vikariere for den markerede form, nominativ (mere herom nedenfor). Når punkt (b) alligevel må formuleres så vagt som det er tilfældet, skyldes det at nominativ i et vist omfang kan vikariere for oblik form (jf. eks. 39 og 46-48; hertil kommer de nominativlignende former i bl.a. eks. 28-29). Det enkleste er naturligvis at afskrive nominativ for oblik i paratagmer som hyperkorrektion (og dermed som fejl). Det rimeligste er derimod nok at undlade at bruge betegnelsen hyperkorrektion (som jo forudsætter motivfortolkning) og i stedet nøjes med at sige at nominativ i typen ... *for min kone og jeg* først og fremmest findes hos sprogbrugere som er født efter 1955 (dvs. efter den periode som Brink og Lund 1975 beskriver).

Men tilbage til stridens æble, nemlig spørgsmålet om hvad der er årsag til oblik for nominativ. Der er som nævnt en nær sammenhæng mellem anafori og tryk. Og som det gerne skulle være fremgået, er led-tydelighed korreleret med begge disse fænomener: Pronomener med tydelig ledfunktion er generelt anaforiske og ikke obligatorisk trykstærke, og omvendt er pronomener med ikke-tydelig ledfunktion generelt ikke-anaforiske og obligatorisk trykstærke. Tydelighedsfaktoren forklarer hvorfor vi kun finder variation ved pronomener der hører under punkt (b), men den forklarer ikke i sig selv variationens regelmæssige karakter, dvs. den beskrevne udvikling i retning af oblik for nominativ. En sandsynlig forklaring på denne udvikling finder vi hos Brink og Lund, nemlig i deres antagelse om de uoprindelige oblikke formers udbredelsesvej: ”[t]endensen til uoprindelig akkusativ i trykstærk stilling [udgår] vel (...) fra prædikativens akkusativ ’det er mig’ etc., hvor pronominet

jo står obligatorisk trykstærkt” (1975: 664). Overgangen fra nominativ til oblik form i et obligatorisk trykstærkt led der er nært knyttet til subjektet, antages således at have været katalysator for udviklingen i retning af oblik for nominativ i obligatorisk trykstærke subjektspronomen. Dermed har vi en mulig forklaring på hvordan oblik form er blevet kasusparadigmets umarkerede form.

Erik Hansens trykregel (regel II) kræver som nævnt særforklaringer for en række konstruktioner (jf. eks. 21-24; Brink og Lund (1975: 671 f.) nævner yderligere eksempler på konstruktioner som ikke rammes af trykreglen). Et eftertrykkeligt modeksempel, som vist ikke er nævnt andre steder, finder vi i sammenligningssætninger: Vi har obligatorisk trykstærkt pronomen i fx (*Vi tjener mere*) *end* 'de gør, men pronomenet står konsekvent i nominativ. Tydelighedsfaktoren opløser alle disse modeksempler og overflødiggör trykfaktoren. Erik Hansen er som anført ovenfor selv inde på den nære sammenhæng mellem tryk, tydelighed og kasus: ”hvor der kan være tvivl om et pronomens syntaktiske funktion, kan det kun være trykstærkt og skal derfor stå i akkusativ” (1972: 106). Sammenhængen mellem tryk, tydelighed og kasus kan antages at være som følger: Trykstærkt pronomen er af sprogbrugerne blevet associeret med oblik form (Brink og Lund 1975: 664). I konstruktioner som bevirker at pronomenets ledfunktion sløres (syntagmer) eller ikke uden videre kan bestemmes (ikke-sætningsformede konstruktioner), er pronomenet obligatorisk trykstærkt (jf. Diderichsen og Erik Hansen ovenfor) og står derfor historisk i stigende grad i oblik form (Brink og Lund 1975: 670). Ud fra en rent synkron synsvinkel må det imidlertid være tydelighed som er bestemmende for kasusvalget, idet tydelighed overtrumfer tryk i alle de beskrevne modeksempler til regel II: Et obligatorisk trykstærkt pronomen står i nominativ når dets subjektsfunktion fremgår klart. Reglen for valget mellem nominativ og oblik form kan herefter formuleres således:

Et personligt pronomen står i nominativ når det umiddelbart ses at fungere som grammatisk subjekt. I øvrige tilfælde står det som hovedregel i oblik form.

Som det fremgår, er der tale om en lettere modificeret version af Erik Hansens regel I (sml. den oprindelige regel ovenfor). Valget mellem nominativ og oblik form er hermed fortsat ”grundlæggende et ægte kasusvalg” (jf. indledningen), idet den syntaktiske hovedregel konsekvent følges i de tilfælde hvor pronomenets syntaktiske funktion er klar. I øvrige tilfælde, dvs. hvor pronomenets syntaktiske funktion træder i baggrunden pga. nominalets kompleksitet, eller hvor ledtypen ikke uden videre kan bestemmes, vælges som hovedregel den umarkerede oblikke form. Det modificerende ”som hovedregel” kan ikke undværes medmindre man ser bort fra variationen i den faktiske sprogbrug: Som GDS (s. 442) gør opmærksom på, findes nominativ ”i så at sige alle subjektspronomen”, fx *I som har råd, bør bidrage lidt mere* og *Ole og jeg skal i biografen*. For ikke-subjekternes vedkommende er de væsentligste undtagelser fra hovedreglen tendensen til at bruge *de* for *dem* foran en relativsætning eller en præpositionsforbindelse (jf. eks. 15-16 og 28-28) og den relativt nye tendens til brug af nominativ i paratagmer (jf. eks. 44-46).

I den foreslåede regel er tryk således taget ud af ligningen (men spiller dog en afgørende rolle i den hér blot antydende diakrone analyse). Anafori er korreleret med syntaktisk tydelighed, men skønnes af de grunde som er fremført i det ovenstående (jf. især *Bemærkninger til anaforianalysen*), ikke at være bestemmende for kasusvalget.

Jørgen Schack
Dansk Sprognævn
schack@dsn.dk

NOTER

- 1 Tak til Niels Davidsen-Nielsen, Ole Ravnholt, Eva Skafte Jensen og NyS-redaktionen for værdifulde diskussioner og kommentarer. En særlig tak til Lars Brink for uvurderlig hjælp, ikke mindst i forbindelse med afklaringen af konstruktioners trykforhold. Fejl, mangler mv. står naturligvis for forf.s egen regning.
- 2 Nummererede eksempler med citationstegn stammer fra den grammatiske fremstilling som omtales på det pågældende sted i artiklen. Nummererede eksempler uden citationstegn er forf.s egne.
- 3 Jf. GDS: 1234 ff. om konsubjekt.
- 4 Nogle generative grammatikere analyserer paratagmer som fraser med sideordningskonjunktionen som kerne. Ifølge X-bar-analysen af et paratagme som *Ole og jeg* fungerer paratagmets første led, *Ole*, da som ”specifikator” (se Platzack 1998: 170 f.).
- 5 Ifølge Brink og Lund (1975: 664) skyldes vaklen i konstruktioner som *det er ikke rart for os/vi andre* ”en – vist vigende – tendens til at behandle ’vi/I’ + apposition som en enhed og kun bøje sidste led” (jf. Aage Hansen ovenfor). Vaklen i konstruktioner med *de/dem* + bestemmende adled skyldes at det ”obligatorisk trykstærke ’dem’ er udsat for en vis påvirkning fra det *demonstrative attributive* ’de’, der jo altid er trykstærkt: ’Jeg stoler ikke på dem / de, der var her i går’ (sml. ’... på de fyre ...’)” (ibid., jf. også her Aage Hansen ovenfor). Både det oprindelige *dem* og det nyudviklede *dem* (der skyldes trykreglen, dvs. regel II) påvirkes, ”men i sidstnævnte tilfælde kan man naturligvis også sige, at påvirkningen fra det demonstrative attributive ’de’ virker bevarende på det oprindelige ’de’: ’de / dem dér er gode (sml. ’de varer er gode’)” (ibid.). Man kan således ikke skelne et oprindeligt nominativisk *de* fra et *de* der skyldes den beskrevne påvirkning. Også GDS’ beslægtede bestemmeranalyse må naturligvis kunne have en tilsvarende nominativbevarende virkning.
- 6 Ifølge Togeby (2003: 22) bruges nominativ ”ved subjekter [dvs. subjektspronomen, JS] der står i kontakt med det finitte verbum, akkusativ ved alle andre nominaler i sætningen: *Jeg så hende. Ham der står derovre, er japaner. Ham kender jeg.*”. Togeby’s kontaktregel gælder undtagelsesløst for simple pronominale subjekter. For subjektshypotagmer gælder den kun når subjektet står i fundamentfeltet, jf. fx *Dér kommer hende/*hun den lille rødhårede pige.* Også kasusbrugen i paratagmer volder problemer for reglen, jf. fx *Ole og mig skal i biografen.*

- 7 Nominativ i ikke-subjektsparatagmer synes at være hyppigst ved pronomenet *jeg*, men frekvensforholdene er ikke undersøgt til bunds. Forklaringen på nominativformen *jeg* (og dens placering sidst i paratagmet) kunne være at den traditionelle norms forbud mod *mig og x* som subjekt er blevet generaliseret med det resultat at den foreskrevne form, *x og jeg*, opfattes som en enhed med fast rækkefølge og fast kasus (jf. også *vi andre* mv. ovenfor).
- 8 Ifølge Erik Hansen 1972: 102 er et sådant pronomen ikke obligatorisk trykstærkt. Det er næppe rigtigt (se Brink og Lund 1975: 671).
- 9 Det er oplagt at antage at *end* og *som* i ikke-sætningsformede sammenligningsled ”opfattes på linje med præpositioner” (jf. Aage Hansen ovenfor), og at det først og fremmest er det der er årsag til de oblique former. Denne antagelse støttes af det forhold at *end* og *som* ligesom præpositionerne synes at kunne ”strande” (dvs. stå isoleret fra deres styrelse) i slutningen af sætningen, fx *ham er du da ikke ældre end og dem er vi mindst lige så gode som*.

LITTERATUR

- Diderichsen, Paul (1962) *Elementær Dansk Grammatik*. 3. udgave. København: Gyldendal.
- Brink, Lars og Jørn Lund (1975) *Dansk Rigsmål*. Bind 2. København: Gyldendal.
- GDS = Hansen, Erik og Lars Heltoft (2011) *Grammatik over det Danske Sprog*. Bind 1-3. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, Erik (1965) *Sprogiagttagelse*. 3. oplag. København: Jul. Gjellerups Forlag.
- Hansen, Erik (1972) Dr. Jekyll og Mr. Hyde i dansk grammatik. En filologisk skitse. Oprindeligt trykt i Papir. Bunke I, 4. Her citeret efter Erik Hansen: *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger* (redigeret af Henrik Galberg Jacobsen og Henrik Jørgensen). København: Hans Reitzels Forlag, 2001.
- Hansen, Aage (1967) *Moderne Dansk*. Bind 2. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, Aage (1965) *Vort Vanskelige Sprog*. 2. reviderede og udvidede udgave. København: Grafisk Forlag.
- Heltoft, Lars (1997) Hvem opslugte hvo. Et bidrag til beskrivelsen af det danske kassystems udvikling. Flemming Lundgreen-Nielsen, Marita Akhøj Nielsen og Jens Kousgård Sørensen (red.): *Ord, Sprog og artige Dict. Et overblik og 28 indblik 1500-1700*. Universitets-Jubilæets Danske Samfunds skriftserie, nr. 544. København: C.A. Reitzel.
- Platzack, Christer (1998) *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion til modern generativ grammatik*, Lund: Studentlitteratur.
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning. Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.